

ГРОШІ, ФІНАНСИ І КРЕДИТ

УДК 336.6

DOI: <https://doi.org/10.37320/2415-3583/17.13>**Гавриш О.М.**кандидат економічних наук, доцент
Державний університет телекомунікацій
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-5756-0880>**Пильнова В.П.**кандидат економічних наук, доцент
Державний університет телекомунікацій
ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-1816-1876>**Вашенко О.О.**кандидат політичних наук
Державний університет телекомунікацій
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-2130-261X>

ФІНАНСОВА САНАЦІЯ ЯК СПОСІБ ЗАПОБІГАННЯ БАНКРУТСТВУ ПІДПРИЄМСТВ

У статті розглянуто динаміку кількості підприємств за їх розмірами та наведено чистий прибуток (збиток) від їхньої діяльності. Установлено, що значна кількість різних за розмірами підприємств щорічно зазнає збитків. Для уникнення даної тенденції підприємствам доцільно вчасно використовувати санаційні заходи, які здатні вивести підприємство з незадовільного фінансового стану, поліпшити його платоспроможність та прибутковість. Розглянуто трактування поняття «санація» вітчизняними та зарубіжними науковцями. Установлено, що залежно від характеру антикризових заходів підприємство може застосовувати у своїй діяльності захисну та наступальну тактики. Наведено характеристики зовнішньої та внутрішньої санації. Розглянуто основні види зовнішньої санації, джерела отримання грошових надходжень під час відновлення боргової платоспроможності підприємства та форми санації з урахуванням чинника фінансового забезпечення.

Ключові слова: санація, банкрутство, підприємство, збиток, прибуток, платоспроможність, фінансове оздоровлення.

Постановка проблеми. У сучасних жорстких конкурентних умовах значний відсоток підприємницької діяльності в Україні зазнає збитків. Це спричинено різноманітними чинниками, починаючи від внутрішніх, які залежать від дій самого підприємства, та продовжуючи зовнішніми, такими як значна конкуренція, ненадійні постачальники, політичний, законодавчий, техніко-технологічний, економічний та природний впливи. Проте одні підприємства можуть подолати вплив даних чинників та відновити ефективну діяльність свого бізнесу, тоді як інші стають банкрутами та змушені ліквідувати власний бізнес. Саме проведення санації є важливим і невід'ємним складником на шляху до оздоровлення фінансового стану підприємства. Під час будь-якої підприємницької діяльності доцільно вчасно вжити санаційних заходів, які будуть спрямовані на активні дії для протистояння тиску кредиторів, уміння виявляти резерви свого підприємства та використовувати з користю можливості, які надає зовнішнє середовище. Отже, дослідження сутності та значення фінансової санації як способу запобігання банкрутству підприємств набуває особливої актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам збитковості підприємств та застосуванню фінансової санації як способу запобігання їх банкрут-

ству присвячено праці багатьох вітчизняних та зарубіжних учених. Зокрема, цими питаннями займалися: І. Бланк [1], А. Бухтіарова [2], Дж. Ван Хорн, І. Зеліско [4], І. Карпунь [5], В. Лещук [6], А. Поддєрьогін [2], О. Полінкевич [6], В. Семенець [2], К. Спрінгейт. Водночас недостатньо висвітленими залишаються питання застосування різних видів фінансової санації для підприємств, які одержують збитки.

Мета статті полягає у дослідженні сутності поняття «санація» та визначенні ролі й значення фінансової санації для підприємств із метою запобігання їх банкрутству.

Виклад основного матеріалу. В умовах сучасної фінансової нестабільності банкрутство підприємств є однією з головних проблем в Україні. Велика кількість підприємств, які не мають конкурентних переваг на ринку, вчасно не застосовують санаційних заходів для розрахунку за своїми борговими зобов'язаннями, зазнають фінансової кризи, яка впливає не лише на діяльність самого підприємства, а й країни у цілому. Окрім того, важливим чинником є те, що в період COVID-19 значний відсоток відкритих справ про банкрутство становлять ті підприємства, які тимчасово потрапили в скрутне становище.

У табл. 1 наведено динаміку кількості підприємств за їх розмірами.

Таблиця 1 – Динаміка кількості підприємств за їх розмірами

Рік	Усього, одиниць	Відсотків до загальної кількості підприємств
<i>Великі підприємства</i>		
2015	423	0,12
2016	383	0,13
2017	399	0,12
2018	446	0,13
2019	518	0,14
2019 р. у % до 2015 р.	122,5	-
<i>Середні підприємства</i>		
2015	15203	4,43
2016	14832	4,84
2017	14937	4,42
2018	16057	4,51
2019	17751	4,66
2019 р. у % до 2015 р.	116,8	-
<i>Малі підприємства</i>		
2015	327814	95,45
2016	291154	95,03
2017	322920	95,47
2018	339374	95,36
2019	362328	95,20
2019 р. у % до 2015 р.	110,5	-
<i>із них мікропідприємства</i>		
2015	284241	86,71
2016	247695	85,07
2017	278102	86,12
2018	292772	86,27
2019	313380	86,49
2019 р. у % до 2015 р.	110,3	-

Джерело: розраховано авторами за даними Державної служби статистики України

Як свідчать дані табл. 1, протягом 2015–2019 рр. в Україні спостерігається найбільша кількість малих за розміром підприємств, частка яких у загальній структурі становить 95%. Варто відзначити, що в 2019 р. порівняно з 2015 р. кількість підприємств зросла, зокрема великих – на 22,5%, середніх – на 16,8% та малих – на 10,5%. Однак протягом досліджуваного періоду спостерігається значна кількість збиткових підприємств (табл. 2).

Згідно з даними табл. 2, серед великих за розмірами підприємств у 2019 р. 78% було прибуткових та 22% збиткових. Аналогічна ситуація спостерігається і в середніх, і в малих за розмірами підприємствах. Варто відзначити, що порівняно з 2015 р. кількість збиткових підприємств зменшилася, тоді як прибуткових – збільшилася. Однак у всіх категоріях підприємств спостерігаються значні суми збитків, що потребує необхідності використання санаційних заходів, адже саме вони здатні вивести підприємство з незадовільного фінансового стану, поліпшити його платоспроможність та прибутковість.

У фінансовому словнику під санацією розуміють «оздоровлення фінансового стану підприємства через систему фінансово-економічних, виробничо-технічних, організаційних та соціальних заходів для попередження його банкрутства чи підвищення конкурентоспроможності» [4, с. 8].

У своїй роботі І.О. Бланк із санацією порівнює систему заходів щодо фінансового оздоровлення підприємства, вжиття яких відбувається за допомогою сторонніх юридичних чи фізичних осіб і які спрямовані на попередження оголошення підприємства-боржника банкрутом та його ліквідації [1].

Найбільш широке визначення санації наводить О.М. Поддєрьогін, спираючись на тлумачення зарубіжних економістів, з яким погоджуються багато досвідчених науковців та молодих дослідників: «Санація – це комплекс послідовних, взаємопов'язаних заходів фінансово-економічного, виробничо-технічного, організаційного та соціального характеру, спрямованих на виведення суб'єкта господарювання з кризи і відновлення або досягнення його прибутковості та конкурентоспроможності в довгостроковому періоді» [2].

Санація здійснюється за допомогою фінансових коштів та стосується, насамперед, фінансово-економічної системи господарського суб'єкта. Це доводить потребу створення фінансово-економічного механізму санації [5, с. 440].

Залежно від характеру антикризових заходів підприємство може застосовувати у своїй діяльності різні тактики, які характеризуються особливим набором антикризових заходів:

– захисну тактику (оперативні антикризові заходи), яка орієнтована на масштабний за часом антикризовий процес та має на меті отримати більше часу для про-

Таблиця 2 – Чистий прибуток (збиток) підприємств за їх розмірами

Рік	Підприємства, які одержали прибуток		Підприємства, які одержали збиток	
	у % до загальної кількості підприємств	фінансовий результат, млн грн	у % до загальної кількості підприємств	фінансовий результат, млн грн
<i>Великі підприємства</i>				
2015	56,2	91019,4	43,8	243571,8
2016	65,8	139545,0	34,2	92695,0
2017	72,8	221383,4	27,2	101763,7
2018	76,7	232465,1	23,3	95688,1
2019	78,0	284240,9	22,0	96861,4
2019 р. у % до 2015 р.	-	312,3	-	39,8
<i>Середні підприємства</i>				
2015	70,6	172570,6	29,4	275339,8
2016	75,5	157901,7	24,5	142839,9
2017	76,1	186142,5	23,9	116037,5
2018	77,7	224234,0	22,3	104574,1
2019	77,6	325215,7	22,4	78265,6
2019 р. у % до 2015 р.	-	188,5	-	28,4
<i>Малі підприємства</i>				
2015	73,5	89390,4	26,5	207584,8
2016	72,8	99298,7	27,2	131505,5
2017	72,3	107934,7	27,7	128906,6
2018	73,7	127658,9	26,3	95790,3
2019	73,3	162563,0	26,7	73113,6
2019 р. у % до 2015 р.	-	181,9	-	35,2
<i>із них мікропідприємства</i>				
2015	73,3	30994,9	26,7	91113,9
2016	71,9	35325,8	28,1	72667,2
2017	71,4	39234,5	28,6	68480,0
2018	72,8	47980,3	27,2	55762,1
2019	72,1	57750,8	27,9	42907,9
2019 р. у % до 2015 р.	-	186,3	-	47,1

Джерело: розраховано авторами за даними Державної служби статистики України

ведення санаційних заходів щодо стабілізації фінансового стану підприємства. Вона включає у себе заходи, що не потребують значних витрат та зусиль, дають швидкий, але тимчасовий ефект, а саме: зменшення витрат, закриття і розпродаж окремих підрозділів, техніки та обладнання, зменшення частки підприємства на ринку, розпродаж продукції за акційними цінами тощо;

– наступальну тактику (стратегічні антикризові заходи), яка передбачає активні стратегічні дії. Зокрема, до них належать: впровадження нових інноваційних технологій, модернізація устаткування, пошук нових ринків збуту, у т. ч. й міжнародних, підвищення (зниження) цін, реалізація прогресивної стратегічної концепції маркетингу. Наступальну тактику використовують за наявності часу та коштів у підприємства. Результатом використання даної тактики у підприємства є можливість досягнення стійкого ефекту фінансового оздоровлення.

Залежно від суб'єктів антикризового процесу, які беруть участь у проведенні окремих заходів, доцільно виділяти зовнішню та внутрішню санації.

Зовнішня санація потребує пошуку та узгодження її умов зі сторонніми учасниками: партнерами, кредиторами, інвесторами та ін. На рис. 1 зображено основні види зовнішньої санації.

Внутрішня санація, як правило, здійснюється самим підприємством або за сприяння кредиторів.

Заходи, що спрямовані на фінансове оздоровлення підприємства та не потребують участі кредиторів, можуть мати різну цільову спрямованість, їх доцільно поділити на заходи:

- а) щодо відновлення боргової платоспроможності;
- б) щодо відновлення поточної платоспроможності.

Санаційні заходи щодо відновлення боргової платоспроможності пов'язані з пошуком власних джерел грошових коштів за рахунок імобілізації матеріальних активів підприємства в обсягах та термінах, необхідних для розрахунку по зобов'язаннях. Джерела отримання грошових надходжень наведено на рис. 2.

Заходи, спрямовані на відновлення поточної платоспроможності, мають на меті створення або відновлення механізмів генерації грошових коштів в обсягах, достатніх для розрахунків із кредиторами та фінансування поточних витрат. Вони можуть здійснюватися за такими напрямками як:

- 1) забезпечення зростання обсягів діяльності;
- 2) забезпечення підвищення доходності господарської діяльності;
- 3) пошук та мобілізація резервів економії витрат на здійснення діяльності [4].

Внутрішня санація підприємства із залученням кредиторів може проводитися на основі укладання різних мирових угод із кредиторами.

Рисунок 1 – Основні види зовнішньої санації підприємства

Джерело: розроблено авторами на основі [6]

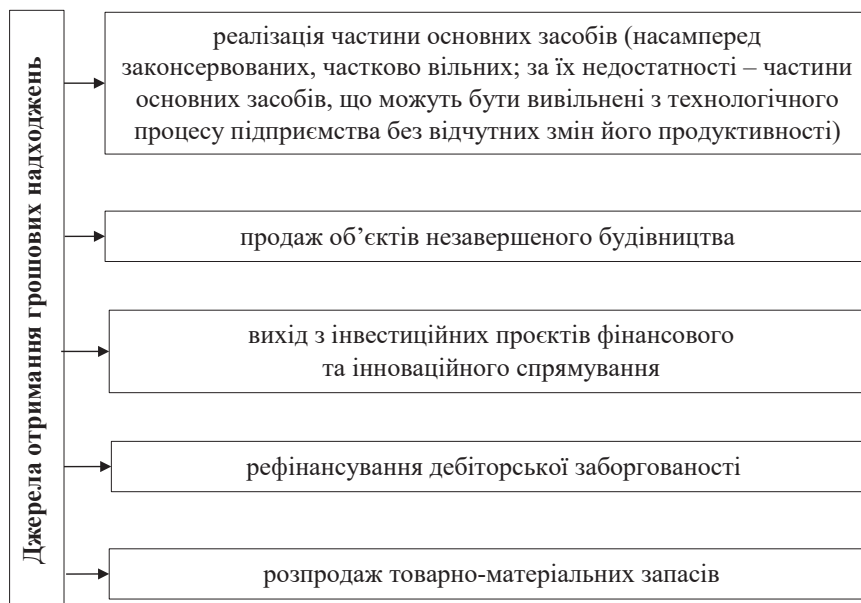

Рисунок 2 – Джерела отримання грошових надходжень під час відновлення боргової платоспроможності підприємства

Джерело: розроблено авторами на основі [6]

Ураховуючи чинник фінансового забезпечення, у результаті проведених досліджень установлено, що існують такі форми санації (рис. 3).

Таким чином, провівши відповідні дослідження, варто відзначити, що будь-яке підприємство протягом

усього періоду діяльності повинне досконало аналізувати фінансові показники та здійснювати оцінку платоспроможності не лише на сьогоднішній день, а й у майбутньому, оскільки вчасне використання санаційних заходів сприятиме фінансовій стабільності підприємства.

Рисунок 3 – Форми санації з врахуванням чинника фінансового забезпечення

Джерело: розроблено авторами на основі [6]

ства та забезпечуватиме його прибутковість протягом усього періоду діяльності.

Висновки. У результаті проведеного дослідження встановлено, що санація відіграє важливу роль у підприємницькій діяльності, оскільки є найефективнішим способом для фінансового оздоровлення неплатоспроможного підприємства. В Україні у зв'язку із впливом як внутрішніх, так і зовнішніх чинників значна кількість різних за розміром підприємств щорічно зазнає збитків. Із

метою фінансового оздоровлення неплатоспроможного підприємства доцільно проводити санацію, яка забезпечить його ефективне функціонування та підвищення прибутковості. У ході дослідження розглянуто роль, значення та процес проведення внутрішньої і зовнішньої санації. Установлено, що своєчасне подолання збитковості дасть змогу запобігти банкрутству підприємств і визначити оптимальні шляхи підвищення його платоспроможності та зміцнення фінансової стійкості.

Список використаних джерел:

1. Бланк І.О. Фінансовий менеджмент. Київ : Ніка-Центр; Ельга, 2002. 528 с.
2. Бухтіарова А.Г., Семенець В.П. Теоретичні підходи до трактування сутності поняття санації підприємства. *Проблеми і перспективи розвитку фінансово-кредитної системи України* : тези доповідей II Всеукр. наук.-практ. конф., м. Суми, 23 листопада 2017 р. Суми, 2017. С. 68–72.
3. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 26.03.2021).
4. Зеліско І.М. Управління фінансовою санацією підприємства : навчальний посібник. Київ, 2016. 355 с.
5. Карпунь І.Н. Антикризові заходи на підприємстві: управління, стратегія, цілі та завдання : монографія. Львів : Магнолія-2006, 2008. 440 с.
6. Полінкевич О.М., Лещук В.П. Фінансова санація та банкрутство підприємств : навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 416 с.

References:

1. Blank I.O. (2002) *Finansovyi menedzhment* [Financial management]. Kyiv: Nika-Tsent; Elha. (in Ukrainian)
2. Bukhtiarova A.H., Semenets V.P. (2017) Teoretychni pidkhody do traktuvannia sutnosti poniattia sanatsii pidpriemstva [Theoretically go to the interpretation of the day of the understanding of the sanitation of the enterprise]. Proceedings of the *Problemy i perspektyvy rozvytku finansovo-kredytnoi systemy Ukrainy: tezy dopovidei II Vseukr. nauk.-prakt. konf. (Ukraine, Sumy, November 23, 2017)*, Sumy, pp. 68–72.
3. State Statistics Service of Ukraine, available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (accessed 26 March 2021).
4. Zelisko I.M. (2016) *Upravlinnia finansovoiu sanatsiieiu pidpriemstva* [Management of the financial sanitation of the enterprise]. Kyiv. (in Ukrainian)

5. Karpun I.N. (2008) *Antykryzovi zakhody na pidpriemstvi: upravlinnia, stratehiia, tsili ta zavdannia* [Anti-crisis enter on the enterprise: management, strategy, goals and operations]. Lviv: Mahnoliia-2006. (in Ukrainian)

6. Polinkevych O.M., Leshchuk V.P. (2010) *Finansova sanatsiia ta bankrutstvo pidpriemstv* [Financial sanitation and bankruptcy of enterprises]. Kyiv: Tsentр uchbovoi literatury. (in Ukrainian)

Havrysh Oksana, Pylnova Valentyna, Vashchenko Olha
State University of Telecommunications

FINANCIAL SANITATION AS A WAY OF PREVENTION BANKRUPTCY OF ENTERPRISES

The article considers the dynamics of the number of enterprises by their size and shows the net profit (loss) from their activities. It is established that a significant number of enterprises of different sizes suffer losses every year. To avoid this trend, companies should use timely remedial measures that can bring the company out of unsatisfactory financial condition, improve its solvency and profitability. The interpretation of the concept of "sanitation" by domestic and foreign scientists is considered, which should be interpreted as a set of consistent, interconnected measures of financial, economic, production, technical, organizational and social nature, aimed at removing the business entity from the crisis in a long-term competitiveness. It is established that depending on the nature of anti-crisis measures, the company can use in its activities defensive and offensive tactics. Defensive tactics are focused on a large-scale anti-crisis process and aims to gain more time for sanitation measures to stabilize the financial condition of the enterprise, while offensive tactics involve active strategic action. The characteristics of external and internal sanitation are given. It is established that the main types of external sanitation are: sanitation of the enterprise aimed at debt reorganization, sanitation of the enterprise aimed at reorganization of the enterprise and sanitation of the enterprise through its sale as an integral property complex. The main sources of cash receipts during the recovery of the company's debt solvency are considered. Measures aimed at restoring current solvency are aimed at creating or restoring mechanisms for generating cash in amounts sufficient to settle with creditors and finance current expenses. Taking into account the factor of financial security, as a result of research it is established that there are the following forms of sanitation: sanitation based on the use of funds and resources of the enterprise, sanitation at the expense of business owners and sanitation at the expense of creditors. It is established that timely overcoming of losses will prevent bankruptcy of enterprises and determine the best ways to increase its solvency and strengthen financial stability.

Key words: sanitation, bankruptcy, enterprise, loss, profit, solvency, financial recovery.

JEL classification: G01, G30, H12, M21
